

1_{extra 3}-2020

KLOOSTERKWARTIER

Vereniging Vrienden van het Museum Elburg

Vereniging Vrienden van het Museum Elburg

Secretariaat:

Clakenweg 134

8081 LZ Elburg

0525-684363

E-mail: elsvandel@hotmail.com

Hierbij ontvangt u nogmaals een extra Kloosterkwartier, het derde in rij. In verband met de corona crisis en de maatregelen die daaruit voortvloeien, leek het de Vereniging Vrienden van Museum Elburg een goed idee extra edities van het Kloosterkwartier uit te geven. We hopen dat u allen nog steeds in een goede gezondheid verkeert en dat u in uw omgeving geen coronaleed kent. Wanneer dit wel het geval is, wensen wij u sterkte Dit Kloosterkwartier is opnieuw een samenwerking met het Streekarchivaat. Het thema is, met het oog op de tijd rond Bevrijdingsdag, de WEDEROPBOUW en de naoorlogse kunst. Kijk naar elkaar om, hou elkaar vast en vooral, blijf gezond! Het wordt op prijs gesteld als u deze uitgaven met anderen deelt. In deze tijd zijn er waarschijnlijk veel mensen extra geïnteresseerd in interessante informatie. Uiteraard hopen wij ook dat het een goede reclame voor onze vereniging is en dat anderen mogelijk geïnteresseerd raken en ook lid willen worden van deze mooie, actieve vereniging!

In deze uitgave feliciteren we natuurlijk ook ons lid mevrouw Greet Visser (72) uit Elburg. Zij ontving de onderscheiding Ridder in de Orde van Oranje-Nassau¹ en heeft functies bekleed bij onder meer de vrouwenvereniging, de Nederlands Hervormde Kerk in haar woonplaatsen Wezep, Arnhem en Elburg. Ze was tien jaar hoofdredacteur van het partijblad van de RPF, voorganger van de ChristenUnie. Ze is actief voor Global Rize, de Stichting Vrienden Museum Sjoel Elburg. Daarnaast heeft mevrouw Visser haar echtgenoot, die burgemeester was van achtereenvolgens Arnhem, Nieuw-Lekkerland en Elburg, als ‘bijzonder vrijwilligster’ terzijde gestaan. Een bijzondere en verdiende onderscheiding.

Laten we denken...

Zullen we samen nadenken?
Terugdenken aan de dingen uit een andere tijd
Zolang we nog herdenken,
raakt dit nog niet kwijt.

Zullen we samen herinneren?
Bedenken hoe het verleden onze toekomst
bepaalt.
Het altijd blijven proberen,
ook als we zijn verdwaald.

Zullen we samen niet vergeten?
Niet meer wegdenken wat er is gebeurd.
Maar leren beseffen te weten,
tot ons verleden verkleurt.

Laten wij samen denken, leven in de stilte.
Laten we naar elkaar luisteren, leven met onze
tranen.
Laten we samenhoppen, dat wij hier altijd stil bij
blijven staan.

Marijn Sterre Huijers 16 jaar (2017)

Een anekdote of een waar gebeurd verhaal? ingezonden bericht door Wim Schaap

In het laatste nummer van De Silehammer² stond een oproep om verhalen over gebeurtenissen en herinneringen op te sturen ten behoeve van een extra nummer over de oorlog en de bevrijding in het kader van het herdenken van de bevrijding op 5 mei 1945, in 2005 zestig jaar geleden. Dit artikel werd door Wim Schaap ingezonden, omdat hij in onze vorige extra editie iets las over Sunlightzeep. Hij moest direct terugdenken aan zijn eigen geboorteverhaal. Het leek hem leuk dit ook in te sturen voor de extra Kloosterkwartier.

Nu ben ik te jong om er herinneringen aan de oorlog of de bevrijding te hebben maar ik kan wel een verhaal over een gebeurtenis op de dag dat in april 1945 Kalenberg werd bevrijd vertellen. Bij mijn weten

¹ <https://lintjes.nl/onderscheidingen/de-orde-van-oranje-nassau/ridder>

² Officieel orgaan van de historische vereniging IJsselham.: <https://www.historischeverenigingijsselham.nl/>

is Kalenberg, en over de andere plaatsen in de omgeving kan ik niets zeggen, bevrijd op 12 of 13 april 1945.

Ik ben namelijk op 13 april 1945 geboren en toen ik in de avond/ nacht van 12 op 13 april aan mijn moeder kenbaar had gemaakt het levenslicht te willen aanschouwen moest mijn vader op de fiets van Kalenberg naar Oldemarkt om de huisarts op te halen.

Mijn vader heeft geen prettige tocht meegemaakt omdat hij enerzijds te maken had met vertrekkende Duitsers en anderzijds met binnenkomende Canadezen. En men weet natuurlijk nooit wat een gek in dat soort omstandigheden gaat doen.

In Oldemarkt bleek dat de huisarts naar IJsselham was voor een (andere) bevalling. Uiteindelijk heeft de huisarts mij op 13 april ter wereld gebracht en de bevalling is, omdat in die tijd geld kennelijk minder interessant was, in natura betaald met Sunlightzeep uit het winkeltje van mijn oma en enkele kilo's paling van haar broer, die zoetwater visser was.

De huisarts heeft toen op verzoek van mijn ouders de geboortekaartjes geregeld, hij moest toch terug naar Oldemarkt en veilig was het toen nou echt nog niet. Later bleek dat de huisarts een fout had gemaakt want op mijn geboortekaartje staat 12 april, waarschijnlijk heeft de arts de beide geboorten verwisseld. Er was toen sprake van papierschaarste, dus van opnieuw laten drukken was geen sprake en mijn vader heeft met pen de datum gewijzigd, waarbij gelukkig een kaartje ongeschonden is gebleven.

Kranten verschenen er niet in die tijd want mijn geboorteaankondiging is namelijk eerst vermeld in de Opregte Steenwijker Courant van 11 mei 1945, waarschijnlijk een van de eerste dagen waarop de krant weer verscheen. Hiervan heb ik een exemplaar in mijn bezit.

Toen ik als wethouder van de Gemeente Elburg in 1995 in de functie van voorzitter van de bestuurscommissie van het gemeentemuseum een tentoonstelling in het museum over papierschaarste in de oorlog moest openen kreeg ik van conservator Peter Schuur, aan wie ooit het verhaal van mijn geboortekaartje had verteld, een stuk Sunlightzeep (Zunlicht zei mijn moeder altijd) en een pond gerookte paling; de zeep heb ik nog steeds.

Naoorlogse kunst en Wederopbouw

Marc Rothko

Jackson Pollock

“Als je een klein schilderij schildert, plaats je jezelf buiten je eigen ervaring, alsof je een ervaring als een stereobeeld of door een verkleinglas bekijkt. Maar als je grote schilderijen schildert, zit je er middenin. Dan ben je geen heer en meester meer,” betoogde Rothko in 1951.

De Verenigde Staten, in het bijzonder de stad New York, werd een toevluchtsoord voor kunstenaars uit Europa tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. New York nam de positie van Parijs als kunstcentrum van de Westerse wereld over. Vele nieuwe ontwikkelingen werden er ingezet. Eerst bloeide het abstract expressionisme op, met kunstenaars als Jackson Pollock, die de verf met kracht op het doek smijt of laat druppelen (dripping), Mark Rothko en Barnett Newman met hun Colorfield Painting met het werk dat bestaat uit zeer grote, vrijwel monochrome (eenkleurige) kleurvlakken. De informele schilderkunst stelt ook vooral de handeling van het schilderen zelf voorop. In deze actionpainting lijkt het resultaat lijkt minder belangrijk. Het grote formaat en impulsieve en agressieve manier van schilderen vallen op. Een vertegenwoordiger van deze stroming rond 1950 is bijvoorbeeld Willem de Kooning. Kort daarop volgde de kunststroming de pop art van Andy Warhol en Roy Lichtenstein. In de Verenigde Staten volgen hierna vele vernieuwende stromingen elkaar op, zoals de minimal art, de conceptuele kunst en de land art. Filmpje over Pollock en Rothko:

<https://www.youtube.com/watch?v=E2C8ziyOWR8&feature=related>

Naoorlogse monumentale wandkunst

Hele generaties groeiden ermee op. Kunst in de school die je bezocht of in het bedrijf of in het kantoor waar je werkte. Iedereen kwam er vaak ook dagelijks langs, wanneer men zich verplaatste van huis naar school of werk, want deze kunst bevond zich vaak ook aan de buitenzijde van de gebouwen, zoals gemeentehuizen, stations, enz. In een stad als Amsterdam zijn de ruim tweehonderd Amsterdamse wandkunstwerken uit de wederopbouwperiode zelfs een onmisbaar onderdeel van de stad. Tot op de dag van vandaag geven ze kleur en reliëf aan een periode van hoop, herstel en saamhorigheid. Jammer genoeg heeft niet altijd iedereen de waarde van deze kunst goed ingeschat. Veel gebouwen zijn afgebroken en daarmee verdween de kunst die erop of in was aangebracht. Dat is ook in onze regio, zelfs in Elburg gebeurd. Zo verdween er een karakteristiek naoorlogs kunstwerk bij het afbreken van de voormalige LTS, de Burgemeester Folkerts. Heel jammer dat niemand de waarde van het werk inzag en het veilig heeft willen stellen voor een andere plek in Elburg, als een monument voor een voorbije tijd.

Gallery :: Diversen :: 20-06-2008 Sloop LTS Elburg. :: 20080620_Div25_0345.JPG

Maar zo kan het ook

‘Anoniem’ kunstwerk dat iedereen in Harderwijk kent. Anoniem en een tikje verloren staat het enorme kunstwerk - een mozaïek in steen van pak ‘m beet tien bij vier - sinds 2017 achterop een parkeerterrein in Harderwijk. Ontworpen en gemaakt in 1964 door - volgens de gemeente - ene ‘heer De Vries’. Maar het gaat om een bijzonder staaltje van wederopbouwkunst, van een kunstenaar van naam. Om zuinig en trots op te zijn.

https://rosaspierhuis.nl/wp-content/uploads/2018/07/1805101_RosaSpier_inlegvelmap-DEF-versie.pdf

In het nieuwe Rosa Spierhuis, een woon-, en werkruimte voor oudere kunstenaars en wetenschappers in Laren, krijgen zes wandkleden uit de jaren 60 en 70 uit de collectie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed een permanente plaats. Ook deze kunstwerken, van Wilmy Peeters, Cees Vis en Anna Mes, zijn gelukkig behouden gebleven. Zo zijn de daar in het werkcentrum woonachtige oudere kunstenaars en wetenschappers, omgeven door kunst.

Kunst naar en voor de mensen

Al vele eeuwen lang is men gewoon gebouwen te verfraaien met kunst. Zo gebeurde dit al in de Romeinse tijd met bijvoorbeeld prachtige mozaïeken en reliëfs en kennen we natuurlijk ook de fresco's uit de klassieke oudheid en de prachtige glas-in-loodramen uit de Gotische kerken. De nieuwe wandkunst ontstond niet uit het niets. Ze was schatplichtig aan katholieke tradities. In de negentiende eeuw was de katholieke kerk de grote mecenas voor glas-in-loodramen en beeldhouwde portalen en omarmde artistieke vernieuwing. Deze tradities inspireerden al begin vorige eeuw de socialistische burgemeesters in Amsterdam om sculpturen in het stadsbeeld op te nemen, aan gevels en op bruggen. De katholieke beeldtaal ging uit van rust, abstracties en geometrie, om uit te stijgen boven de subjectieve werkelijkheidsuitbeelding van een kunstenaar. Het was immers dienende kunst, gemeenschapskunst, die een maatschappijvisie uitdroeg. Dat uitgangspunt voor katholieke monumentale beeldtaal werd overgenomen in de socialistische kunst, en na de oorlog in de wederopbouwkunst.

Als het Nederlandse volk niet snel zijn zedelijkheid, eensgezindheid en discipline zou herwinnen, dan zou er van de materiële wederopbouw ook niet veel terecht komen

De stad Amsterdam kende al een grote traditie wat betreft het verfraaien van openbare gebouwen. Een prachtig voorbeeld hiervan is natuurlijk het Paleis op de Dam.

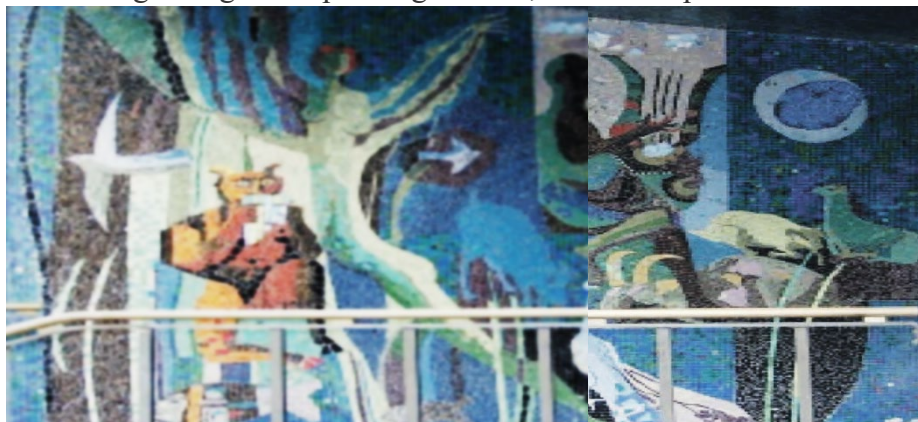

Glas-in-loodramen Eerste Chr. Lyceum Haarlem

Al voor de Eerste wereld oorlog was de stad al weer heel erg actief met het verfraaien van openbare gebouwen. Op deze manier probeerde men kunstenaars zonder werk opdrachten te verstrekken en de Amsterdammers in contact te brengen met kunst. Het sociaaldemocratische motto was namelijk "als de mensen niet naar het museum komen, brengen we de kunst wel naar de mensen". Alle rangen en standen konden zo kennismaken van de (nieuwe) kunststijlen, zoals bijvoorbeeld de Stijl.

De overheid ging ervan uit dat een mooie omgeving om in te wonen en te werken een positieve invloed zou hebben op de ontwikkeling van het volk. Met name ook voor de jeugd, zo vond men, had kunst een opvoedkundige waarde. Iets wat men ook tegenwoordig weer vindt en ervoor gezorgd heeft dat alle scholieren tijdens hun middelbare schoolloopbaan het vak CKV, culturele kunstzinnige vorming, krijgen. Vandaar dat juist ook schoolgebouwen al in die tijd zijn opgesierd met wandtaferelen. Mijn eigen middelbare school, het Eerste Christelijk Lyceum in Haarlem, was ook voorzien van zo'n naoorlogse wandversieringen, namelijk prachtige glas-in-lood ramen (pagina 5). Elke schooldag liep ik in de Noordvleugel langs deze prachtige ramen, die ontworpen waren door de H.W. van Kempen uit

Bloemendaal. Ze beeldden de verschillende vakken uit, die in de betreffende vleugel gegeven werden. De ramen zijn er nog steeds, maar inmiddels is de gehele brugklasafdeling in deze vleugel gevestigd en kloppen de afbeeldingen niet helemaal meer wat betreft de functies.

Er werden ook nieuwe middelbare scholen gebouwd. Twee scholen die sprekend op elkaar lijken, ook wel tweelingscholen genoemd, hebben glasmozaïeken gekregen. Deze scholen waren lycea, een mengeling van het gymnasium en de HBS. Dat zie je ook in de kunstwerken terug. Nicolaas Wijnberg verbeeldde in een van de glasmozaïeken Pan met fluit en Orpheus met de bosnimf. (pagina 5) die staat voor het gymnasium. Daarnaast verbeeldde hij de moderne tijd, die staat voor de HBS. Wijnberg werkte figuratief en was oprichter van de kunstenaarsvereniging De Realisten.

Een van de mooiste gevelkunstwerken van Utrecht — een groot glasmozaïek van Nicolaas Wijnberg uit 1969 — kwijnt al jaren weg in de krochten van een oud kantoor-pand aan de Lomanlaan met een tijdelijke woonfunctie. Het lukte artsenfederatie KNMG niet om het kunstwerk, dat tot 1991 hun buitengevel sierde, mee te verhuizen naar Papendorp. Zal het unieke mozaïek ooit weer het daglicht zien?

Percentageregeling

Gedurende deze tijd na de tweede wereldoorlog werd er veel gebouwd en hersteld wat tijdens de Tweede Wereldoorlog niet mogelijk was geweest door de bezetting. Samen met de bouwexplosie was er een verlangen naar collectieve en opbouwende kunst om de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog te vergeten. Er werd hiertoe in 1951 een percentage regeling ingevoerd, die vergaande invloed heeft gehad op de wederopbouwarchitectuur. In de periode daarvoor is namelijk veel gesloopt en gebouwd. De percentageregeling hield in dat totaal 1,5 % van de bouwkosten gereserveerd moesten worden voor de kunstzinnige aankleding van representatieve rijksgebouwen, zoals raadhuizen.

Later werden rijkscholen hier ook aan toegevoegd. Daardoor is er in de wederopbouwperiode (1946-1965) veel monumentale wandkunst aangebracht in openbare gebouwen. De regeling was eerst alleen bestemd voor gebouwen gefinancierd door de Rijksoverheid, maar rond 1954 pasten veel gemeentes en

bedrijven de regeling ook toe. In 1955 is de procentageregeling voor scholen aangenomen door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap.

De regeling was zodanig opgesteld dat de kunstwerken in harmonie moesten zijn met de functie van het gebouw waarvan zij deel uit maakte. De gebruikers zouden zich daardoor met de kunst en architectuur identificeren. Dit zorgde ervoor dat de kunstwerken begrijpelijk moesten zijn voor de gebruikers van het gebouw. De kunstwerken waren daardoor in de beginjaren figuratief. Rond 1955 werden de kunstwerken meer abstract, doordat Cobra en andere kunstenaarsgroepen hiervoor pleitten.

Monumentale kunst is in 1957 als volgt gedefinieerd door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap: 'Monumentale kunst is kunst die voor een specifieke plek in, aan of op een gebouw is ontworpen, en die is gemaakt van materialen die passen in of bij de architectuur'. Deze kunstwerken worden ook wel 'gebonden kunst' genoemd, omdat ze aard- en nagelvast aan het gebouw zitten.

In Museum Elburg

Museum Elburg besteedde in 2011 aandacht aan deze monumentale naoorlogse kunst door een tentoonstelling te wijden aan de kunstenaar Elga Eymmer. Aan de hand van ongeveer 20 schilderijen, die de Nederlandse kunstenaar Elga Eymmer na de Tweede Wereldoorlog maakte, werd een beeld geschetst van haar artistieke zoektocht van realisme naar abstractie. Na de oorlog leverde zij artistieke bijdragen aan wederopbouwprojecten. Zo maakte ze verschillende muurschilderingen voor scholen en maakte ze in 1959 een groot wandmozaïek voor Station Sloterdijk in Amsterdam. Dit grote mozaïek is echter in de jaren tachtig vernietigd, toen Station Sloterdijk werd gemoderniseerd.

Licht, lucht en ruimte

Na de Tweede Wereldoorlog pakten gemeentebesturen voortvarend de draad weer op. Vanaf de vijftiger jaren werd dus de zogenaamde procentageregeling van kracht, waardoor bij elk nieuw gebouw 1% (later 1,5%) van de bouwsom aan kunst kon worden besteed. De nieuwe monumentale kunst paste ook prima bij de stedenbouwkundige opzet van de nieuwe stadswijken: veel licht, lucht en ruimte. De wederopbouwkunst begon in 1945. Het centrum van Rotterdam lag plat en verschillende steden hadden nieuwe woonwijken nodig. Stadsplanners ontwikkelden idealen over moderne tuindorpen en groene wijken met flats - zoals Hoogvliet en de Bijlmer. Vol passie wilden kunstenaars de wereld verbeteren. Verenigd in een collectief gingen ze pittige discussies aan met architecten die nog niet inzagen hoe deze nieuwe kunst het volk zou verheffen. Het vooruitgangsideaal, dat vurig werd gedragen door kunstenaars, cultuurambtenaren en uiteindelijk ook door de architecten. Duo's van architecten en beeldhouwers creëerden 'gesamtkunstwerken' waarin beeldende kunst en bouwkunst versmolten. De productie van deze kunst groeide en bloeide.

Van figuratief naar abstract

De eerste naoorlogse wandkunstwerken zijn zoals gezegd overwegend figuratief. De realistisch uitgebeelde onderwerpen sluiten vaak aan bij de bestemming van het gebouw. Een afbeelding van een energiek jong gezin sierde de gevel van een huizenblok en een kunstwerk met hijskranen en graafmachines versierde bijvoorbeeld het trappenhuis van de technische school, terwijl in het pand van de GGD een Griekse god die ziekten verplettert in een raam of reliëf. Bovendien zijn de thema's ook een weerspiegeling van de tijdgeest, namelijk de herkregevrede en voorspoed. Het moesten ook allemaal kunstwerken zijn die getuigden van vakmanschap. De studenten op de kunstacademies kregen dan toen ook les in het leren van de kneepjes van het werken met glas, hout en baksteen. Het gaat bij deze kunst om de volgende technieken en materialen, waarbij de ambachtelijke vaardigheden van de kunstenaar van groot belang zijn.

Glaskunst

Na de Tweede Wereldoorlog maakte de glaskunst een grote groei door. Glas-in-lood was al een bekende en veel gebruikte techniek, maar na de oorlog ging men ook experimenteren met glas-in-beton en glas-in-staal. Door de nieuwe bouwtechnieken ontstonden tevens grotere ramen, waardoor er meer ruimte ontstond voor grote, horizontale werken. Glaskunst als monumentaal kunstwerk werd gebruikt om de

overgang tussen buiten en binnen te verzachten, het licht te kleuren en de beslotenheid van de ruimte te accentueren.

De Pinksterkerk in Heemstede, die ik in mijn jeugd bezocht en waar ik belijdenis deed en naar de

Pinksterkerk Heemstede

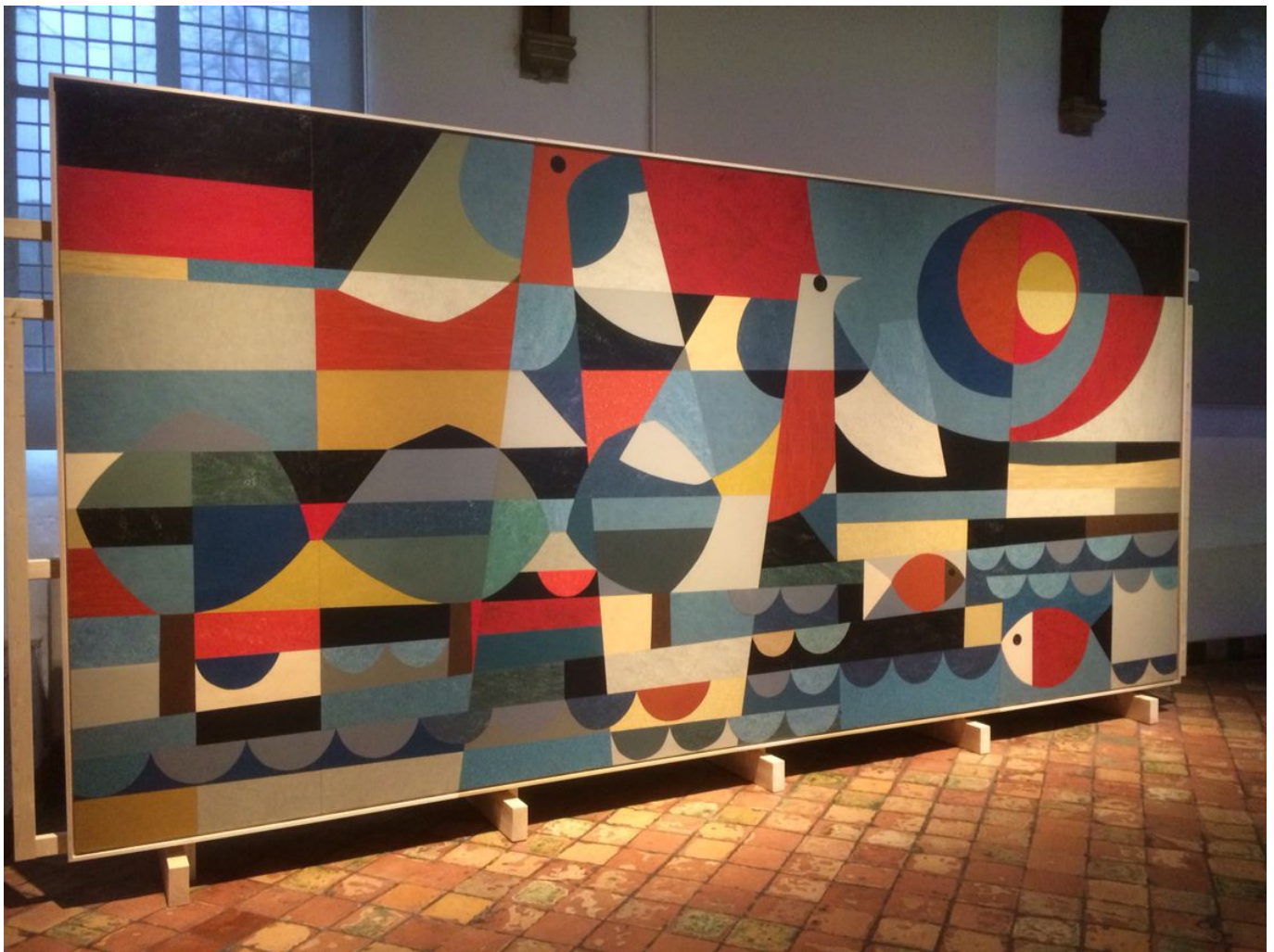
jeugdsoos ging, staat op de lijst van 100 wederopbouwmonumenten. Daarmee krijgt deze bijzondere kerk een waardering op rijksniveau. De Gereformeerde Pinksterkerk aan de Camplaan 18 te Heemstede uit 1956-1957 van Nielsen en Spruit en Van der Kuilen (archit./bouw./construct.) is gebouwd in een naoorlogse modernistische stijl. De kerk valt op door de schitterende gevel aan de voorzijde, met grote glas-in-betonramen van de kunstenaar Berend Hendriks. Over deze glastechniek is het volgende op te merken: in de zesde en zevende eeuw was voor kerken in Europa een glastechniek ontwikkeld, waarbij glas in stukken werd gehakt. Deze stukken glas werden gevat in steen of in klei en daarmee was het de voorloper van het glas-in-lood. Rond 1920 werd deze oude techniek geherintroduceerd in Frankrijk als glas-in-beton. Het glas-in-beton is in de jaren zestig en zeventig enorm populair geworden en werd in veel bouwwerken uit die periode toegepast.

Intarsia

Intarsia wordt ook wel incrustatie genoemd. Een intarsia kunstwerk wordt gemaakt doordat er een materiaal in een ander materiaal wordt ingesneden en vastgezet. Het vastzetten kan op verschillende manieren worden gedaan: gelijmd, gebrand, met spijkers, gesmeed of zelfs met gips of kalkmortel. In de wederopbouw werd deze methode in verschillende materialen uitgevoerd. Zowel traditionele materialen, als hout en natuursteen werden gebruikt, maar ook moderne materialen als linoleum en kunststeen. Na de oorlog was vooral linoleum een veelgebruikt materiaal voor de intarsia's. Dit werd zowel op de vloer als aan de wand geplaatst.

Lex Horn, linoleumintarsa(vloer) Sociaal Fonds Enschede, vernietigd

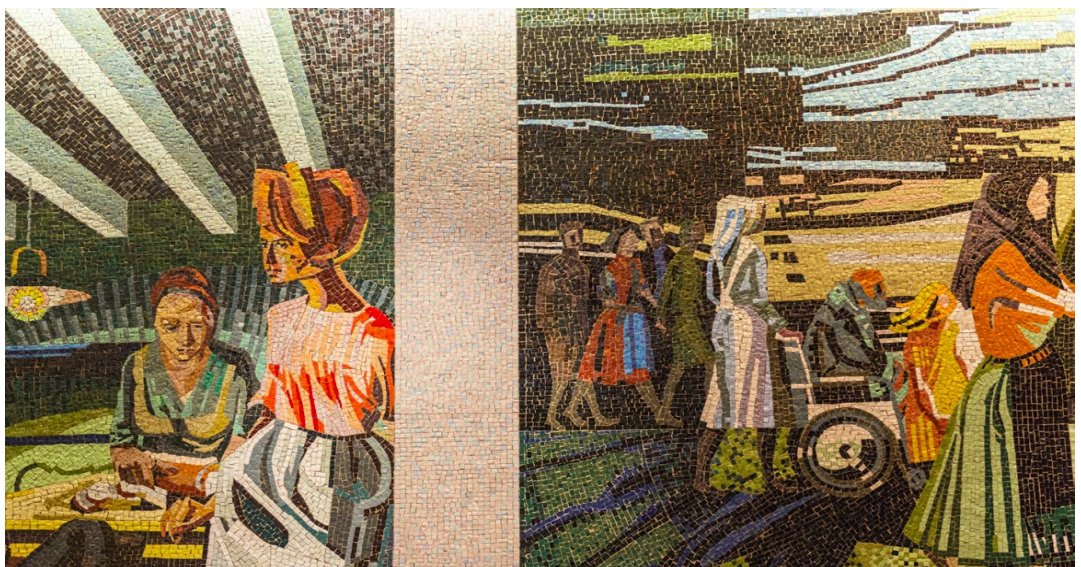

Jan Schoonhoven Linoleum intarsia oorspronkelijk voor studentenflat in Delft

Mozaïek

Mozaïek is een zeer oude vorm van kunst. Tijdens de wederopbouwperiode werd deze techniek weer populair. Waarschijnlijk is dit te danken aan professor Heinrich Campendonk van de Rijksacademie in Amsterdam. Hij was

vooral geïnteresseerd in de mozaïeken in Ravenna en heeft dit overgebracht op zijn studenten. Verder was er in 1952 een tentoonstelling van mozaïeken in het Haagse Gemeentemuseum die de belangstelling van veel monumentale kunstenaars trok. In de wederopbouw

Glasmozaïek van Berend Hendriks, De Boelelaan 1105, universiteitsgebouw Vrije Universiteit

werd mozaïek steeds vaker toegepast in niet religieuze en moderne gebouwen. Er werden ook moderne technieken gebruikt voor de mozaïeken, zoals (beton)reliëf. Mozaïek was wel één van de duurste technieken om toe te passen, omdat het erg arbeidsintensief was en de materiaalkosten hoog waren.

Reliëfs

Het schoolplein, waar de Kletsmuurtjes staan, werd in de jaren vijftig als ontmoetingsplek omschreven. Intern diende daarvoor de aula. De aula, de Griekse stoa van de twintigste eeuw, was in de jaren twintig het primaat van de indertijd nieuwste schoolvorm, het lyceum. Toen in de jaren vijftig en zestig architecten van de CIAM, en daarna de kunstenaars van de LIGA, de gemeenschapszin van de burgers centraal stelden, fungeerden aula's en bedrijfskantines als de kloppende harten van scholen, kantoren en bedrijven.

De definitie van een reliëf is: 'een niet vrijstaand beeldhouwwerk dat bevestigd is tegen of in een wand'. Het wordt ook wel bouwplastic of bouwbeeldhouwwerk genoemd. Voor een reliëf kunnen verschillende soorten materialen gebruikt worden, elk materiaal heeft dan ook weer zijn eigen toepasbare techniek zoals boetsen, hakken, gieten of metselen. In het begin van de wederopbouwperiode werden veel reliëfs in natuursteen gemaakt. Hierbij werden vaak de ingang of de hoofdgevel versierd.

Baksteenmuurtjes 'Kletsmuurtjes' van Charles Karsten, Christelijke Scholengemeenschap (of Christelijk Lyceum), Buitenveldert, De Cuserstraat 1

Sgraffito

Sgraffito van Jan Goeting, bij entree torenflat, onderdeel van gebouwencomplex 'Sloterhof', Hemsterhuisstraat 147

Een sgraffito wordt gemaakt door in verschillend gekleurde pleisterlagen te krassen, waardoor een kunstwerk ontstaat in verschillende kleuren. Sgraffito is ook een oude kunstvorm, maar heeft net zoals de mozaïekkunst een nieuw leven gekregen tijdens de wederopbouwperiode.

Wandschildering

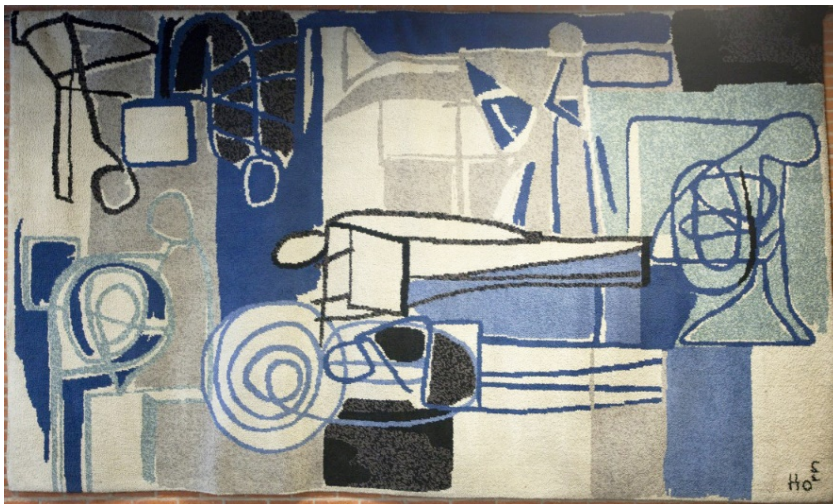
De oudste vorm van de monumentale kunst is de wandschildering. Het is tevens ook de bekendste. Het houdt in dat er verf in een bepaalde compositie wordt aangebracht op een wand of houten plafond. Er bestaan verschillende soorten wandschildertechnieken.

Wandschildering van Peter Alma, in trappenhuis van universiteitsgebouw UvA, Oudemanhuispoort 4

Wand – en vloertextiel

Deze techniek bevat roerende kunstwerken die losmakend met de architectuur zijn verbonden. Toch behoorde ze tot de monumentale kunst. De kunsttapijten waren namelijk zodanig gemaakt dat ze afgestemd waren op de ruimte waarin zij hingen.

Lex Horn, vloer-wandkleed Orkestmotieven, De Doelen Rotterdam, 1956, KVT

Wandtapijt Lex Horn, 1960, voor Dodenkapel MC Dijkzicht, weverij De Cneudt.

Rivaliteit en veelzijdigheid

In de jaren zestig gaat de monumentale oorlogs wandkunst veranderen. De positieve en optimistische opvoedkundige thema's werden nu vervangen door abstracte thema's en er werd enorm geëxperimenteerd met nieuwe technieken. Want waarom alleen baksteen gebruiken als je als je ook in beton reliëf kan aanbrengen? En wat kan er allemaal met glas in beton, glasappliqué, metaal en keramische reliëfs? Er werd zelfs een vereniging opgericht voor de beoefenaars van Monumentale Kunsten, de VbMK. Een naam die u in dit verband allemaal wel kent, is Gerrit Rietveld, van de gelijknamige kunstacademie. Hun motto was, dat een wandkunstwerk, een gebouw en zijn omgeving moeten een organische eenheid moeten zijn. Die uiteenlopende opvattingen droegen bij aan de enorme veelzijdigheid van de naoorlogse wandkunstwerken. Dit resulteerde in vele monumentale kunst die aan of in het gebouw werd aangebracht. Doordat de wederopbouw golf inzakte waren beide verenigingen voor 1970 alweer ter ziele.

Een nieuwe bestemming en het verdwijnen van de naoorlogse monumentale wandkunst

Veel van de monumentale werken uit de bloeitijd van de naoorlogse wandkunst zijn tegenwoordig nog steeds te bewonderen in het straatbeeld. Veel ervan is er helaas ook gesneuveld. Verder is er ook nog een deel opgeslagen in depots en hebben sommige werken een andere bestemming gekregen. Soms heeft een privépersoon iets gered en prijkt zo'n werk zomaar in het huis of atelier van iemand. Dat is heel mooi, hoewel het natuurlijk jammer is dat deze werken niet meer op de oorspronkelijke plek prijken. Overal in het land zijn mensen die proberen en geprobeerd hebben om deze kunst op te sporen, te registreren en te bewaren. Het mag duidelijk zijn dat deze kunst het waard is om te behouden. Al deze kunstwerken voegen iets toe aan de openbare ruimte en aan het gebouw. Bovendien zeggen ze iets over een kunstenaar of een stijl en samen vertellen deze werken het verhaal van steden, die na de donkere periode van de Tweede Wereldoorlog haar grenzen verlegden en aan een nieuwe wereld bouwden.

Rond 2006 bleek dat veel monumentale kunst, uitgevoerd onder de percentageregeling, in een rap tempo verdween en nog steeds verdwijnt. Simone Vermaat van de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed schrijft in haar artikel 'Wederopbouw en wandkunst: onlosmakelijk verbonden' dat in de wederopbouwperiode er een gebrek aan bouwmaterialen was, waardoor de gebouwen gerealiseerd zijn met weinig materiaal met als gevolg dat de gebouwen een sobere uitstraling hebben. Verder schrijft ze dat er in de periode na de eerste jaren van wederopbouw er sprake was van flinke economische groei, optimisme en vernieuwing, waardoor de wederopbouwperiode al snel wordt beoordeeld als saai en braaf. Dit alles heeft ervoor gezorgd dat wederopbouwgebouwen in deze tijd plaats moeten maken voor nieuwbouw. Dat is de reden dat er veel is verdwenen van de wederopbouw architectuur en dus ook van de bijbehorende kunst. De grootste hindernis voor behoud en herbestemming is vaak het gebrek aan (politiek) draagvlak. De idealen van de wederopbouw worden niet meer begrepen en de architectuur wordt als saai en lelijk bestempeld. Door deze gewijzigde context is de kunst, soms letterlijk door overschildering, voor velen niet meer leesbaar en daarmee niet van belang. Daarbij komt dat de kunst vaak nagelvast aan het gebouw zit, waardoor hergebruik voor een grote kostenpost zorgt; een mozaïek bik je er niet even af, daarvoor moet je de gehele wand uitzagen, verpakken, speciaal vervoeren, eventueel opslaan en weer herplaatsen en restaureren. Deze combinatie van gebrek aan draagvlak en hoge kosten zorgen voor zeer langdurige processen, die alleen slagen door inzet van zeer vasthoudende liefhebbers en deskundigen.

Bronnen : Website van Eesteren Museum Amsterdam, <http://vaneesterenmuseum.nl/nl/verwacht-wandkunst-want-kunst>

Samenwerkingsproject van het Projectteam Wederopbouw van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten en het Instituut Collectie Nederland. <http://vaneesterenmuseum.nl/wp-content/uploads/2018/12/VEG63-DEF.pdf>

Kent of beheert u een gebouw uit de wederopbouwperiode? En weet u of er wandkunst in, op of aan het gebouw zit?

Help deze kunstvorm weer op de kaart te zetten via www.helpwandkunstopsporen.nl

Stap 1. Maak met uw camera of mobiel foto's van het kunstwerk. Noteer de locatie.

Stap 2. Verzamel wat u verder weet van de kunstenaar en het gebouw en ga naar de site www.helpwandkunstopsporen.nl

Stap 3. Voeg uw foto en de gegevens over het kunstwerk toe.

Diversen, Wederopbouw postzegels, herinnert u ze nog?

Wederopbouw dichtbij

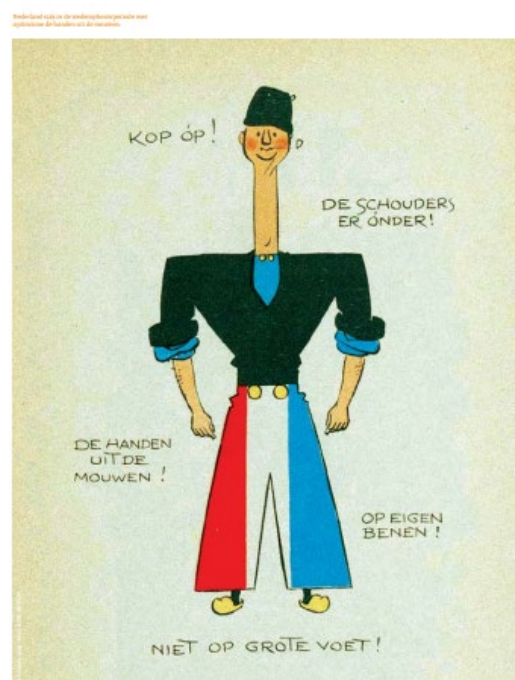
In het dorp Nagele kan iedereen het nieuwste museumhuis van Vereniging Hendrick de Keyser bezoeken. Het Museumhuis Polman is geheel ingericht in de stijl van jaren '50 en maakt deel uit van een project om het unieke dorp Nagele nieuw leven in te blazen. Nagele ligt in de Noordoostpolder en is ontworpen door bekende namen uit de wederopbouwperiode, zoals Gerrit Rietveld, Aldo van Eyck, Cornelis van Eesteren en Mien Ruys. Zij volgden de principes van het Nieuwe Bouwen: licht, lucht en ruimte. Het dorp werd destijds ook wel het modernste dorp van Nederland genoemd. De moeite waard om eens naar toe te rijden!

Ik hoop dat u met de informatie over de naoorlogse monumentale (wand)kunst voortaan op een andere manier kijkt naar gebouwen, die uit de tijd van de wederopbouw stammen. Wie weet heeft u ook de herinnering aan dergelijke kunst, als u terugdenkt aan uw oude school, zwembad, kerk, sporthal of ander gebouw dat u kent! In ieder geval is het weer een hele andere invalshoek om een stad te bekijken. In Overijssel valt er ook heel wat naoorlogse wederopbouwkunst te ontdekken. In Leiden om maar eens een stad te noemen, is deze naoorlogse kunst keurig geïnventariseerd. Ga op zoek en u vindt prachtige voorbeelden!

<https://hetoversticht.nl/actueel/achtergrond/13/wederopbouwkunst-in-overijssel>

Boek tip: Kunst van de wederopbouw in Nederland 1940-1965
Experiment in opdracht
Auteur: Frans van Burkom, Yteke Spoelstra, Simone Vermaat
Uitgever: nai010 uitgevers
ISBN: 978-94-6208-091-1

Els van Andel

Ingezonden, herinneringen uit de periode na de 2e Wereldoorlog, ingezonden door Bertha Jansen-Lipke

Op 19 april 1945 rolden de eerste Canadese tanks en pantserwagens door de straten van Elburg.

Onze bevrijders werden met open armen en gejuich binnengehaald. De straten waren versierd met vlaggen en er werden buurtfeestjes georganiseerd.

De Canadezen in Elburg

Ik was 8 jaar en woonde op het adres Vischpoortstraat 18, waar nu "Zeeman" is gevestigd.

We hadden een winkel in Glas, porselein en aardewerk. Mijn moeder zorgde voor de winkel en mijn vader had samen met zijn broer een aannemersbedrijf achter het pand Jufferenstraat 22 (nu "Kruidvat").

Tijdens de oorlog lag de woningbouw nagenoeg stil, daarom gingen ze meubels en houten sandalen maken (schoenen waren op de bon).

Na de oorlog kwam de woningbouw langzaam weer op gang en de woningen in de Julianastraat en Wilhelminastraat werden toen door de Gebroeders Lipke gebouwd. Nu wordt dit deel van Elburg 't Rode Dorp genoemd.

De huizen in de binnenstad van Elburg waren niet aangesloten op de riolering en water kwam uit de pomp, die in ieder huis aanwezig was. Closetpapier was er niet. Een krant werd in stukjes van 15x10 cm. geknipt, op een stapeltje gelegd en aan een touwtje gehangen en dat was ons toiletpapier. Tegenwoordig niet meer voor te stellen! Toch waren de mensen niet ontevreden.

Mijn moeder kwam oorspronkelijk uit Amsterdam en voor haar moet het wel een grote verandering zijn geweest.

Mijn broer, die 17 jaar ouder was dan ik, werkte als bakker voor de Canadezen in Hilversum.

Op 9 oktober 1945 is hij getrouwd in Elburg en de bruiloft werd gevierd in hotel "het Scheepje" in de Vischpoortstraat (nu sportzaal van Joop Zwart).

Er waren veel Canadezen op het feest en ze brachten een bruidstaart mee, bestaande uit 5 lagen en zorgden ook voor de hapjes en de drankjes. Mevrouw de Boer, echtgenote van verslaggever de Boer, die in de oorlog zich beschikbaar had gesteld als gijzelaar, woonde in

Examenklas 1953

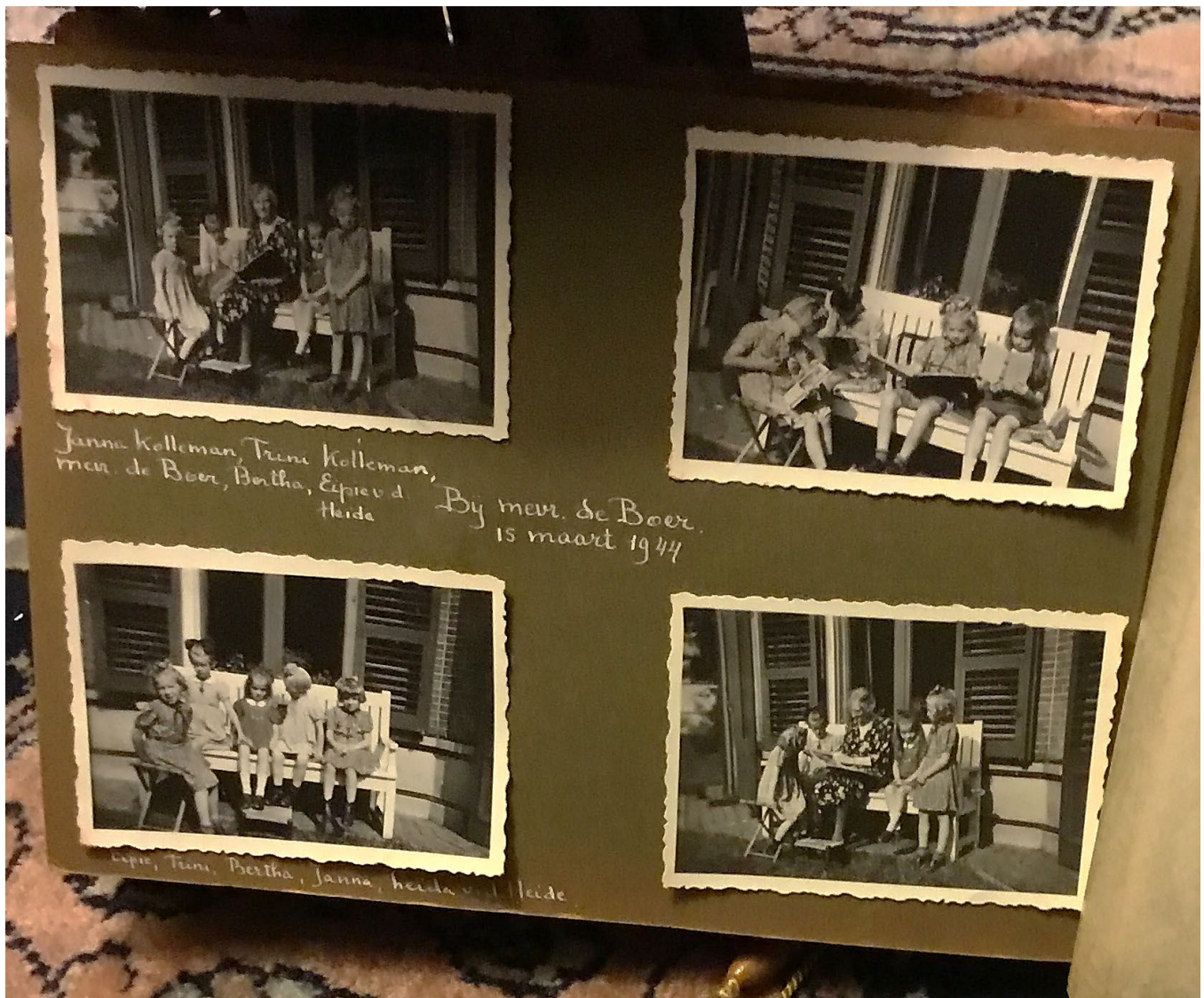
de Jufferenstraat 29 (huis Co Kalf). Zij had voor mij een toneelstukje geschreven om met enkele vriendinnetjes op te voeren op de bruiloft van mijn broer en schoonzus.

In de Bas Backerlaan stond onze lagere school. In de laatste periode van de oorlog was de school door de Duitsers bezet en kregen we af en toe in groepjes les bij de juffrouw van de 2e klas aan huis. Toch gingen we over naar de 3e klas. Vier lokalen van de bovenverdieping van de school werden een paar jaar later ingericht voor leerlingen van de Mulo. In de 5e en 6e klas kregen de leerlingen die naar de Mulo gingen Franse les.

Op de Mulo hadden we op zaterdagmorgen ook les, maar hadden dinsdag- en donderdagmiddag vrij. In 1953 deden we examen. In die tijd: 2 dagen tentamen op school (in februari); 2 dagen schriftelijk examen in Nunspeet (in mei) met de hele klas; en van 9 t/m 31 juli 1 dag mondeling in "de Dageraad" in Zwolle. We moesten examen doen in 14 vakken en er waren geen herexamens.

Je was geslaagd of gezakt en je hoorde dat aan het eind van die examendag.

Omdat niet de hele klas op dezelfde dag mondeling examen deed gingen we die maand bijna iedere avond wel een geslaagde feliciteren. Dus een echte feestmaand! Tegenwoordig is dit ondenkbaar omdat de meeste middelbare schoolexamens al voor half juni voorbij zijn.

Ida, de dochter van Marc Chagall, smokkelde, met gevaar voor eigen leven, een aantal van zijn schilderijen uit het door de Duitsers bezette Europa naar de Verenigde Staten.

Marc Chagall * 06 - 07 - 1887 in Vitebesk, Wit Rusland, † 28 - 03-1985 Saint- Paule-de Vence, Frankrijk.

Marc Chagall, De Violist,
Stedelijk Museum Amsterdam

Wie de serie "Krabbe zoekt Chagall" op NPO2 volgt, heeft over deze geschiedenis als iets kunnen zien en horen.

De bekende schilder Marc Chagall had een al een heel bewogen leven achter de rug toen hij in 1923 in Parijs arriveerde, waar hij ook tussen 2011 en 2014 verbleef. Hij beleefde in Parijs een heel aantal goede jaren, tot de Tweede Wereldoorlog naderde. Zijn kunst werd, even als die van veel andere beeldend kunstenaars, door de Nazi's als entartet bestempeld. Dat betekent dat het niet voldeed aan de normen die de Nazi's stelden. N. Veel kunstwerken werden in beslag genomen en vernietigd. In 1939 werd het ook in Frankrijk, met de komst van de Vichy regering onder generaal Petain, moeilijker voor joden. Chagall nam dat echter niet zo serieus, hij weigerde te vertrekken, zoals vele Joodse mensen wel deden. De familie Chagall verhuisde uiteindelijk toch naar Zuid Frankrijk. Echter ook daar was het absoluut niet veilig. Hij werd in Marseille gevangen genomen. Onder grote druk van enkele invloedrijke Amerikanen werd hij een aantal weken

later vrijgelaten en vertrok hij met zijn vrouw Bella, via Spanje, naar Amerika. Dit lukte, dank zij Alfred H. Barr, directeur van het Museum of Modern Art in New York. Hij nodigde Chagall uit om een solotentoonstelling in New York te houden, waar hij al veel bekendheid genoot. Daardoor konden Marc en Bella een visum voor de USA krijgen.

Marc Chagall arriveerde in juni 1941 in New York, Echter zonder zijn schilderijen. Hij was toen heel bang dat ze door de Duitse bezetters in beslag zouden worden genomen. Hun dochter Ida en haar man, Michel Gordey, kregen geen visum en bleven achter in Frankrijk.

Toen de Chagalls in Amerika landden, ontdekten ze dat de Spaanse douane hun krat met schilderijen in beslag had genomen. Een diepbedroefde Chagall schreef aan Ida, die nog steeds in Zuid-Frankrijk was. Zij deed een heroïsche poging om het werk van haar vader te redden en reisde alleen naar Spanje om te

proberen het krat met schilderijen vrij te krijgen. Tor overmaat van ramp werd Michel een paar dagen later aan de Spaanse grens gearresteerd

Marc Chagall, Promenade
Guggenheim Museum Bilbao

Nu moest Ida niet alleen de kunstwerken van haar vader in handen zien te krijgen, maar ook proberen haar man vrij te krijgen, met het grote risico dat zij zelf gearresteerd zou worden. Zij was tenslotte Jodin. Zij slaagde op miraculeuze wijze op beide fronten. "Ida speelde de bureaucratische harp met vaardigheid en doorzettingsvermogen, waarbij ze alle touwtjes in handen kreeg", schrijft Chagall-biograaf Sidney Alexander.

Toen dook de volgende hindernis op: er waren praktisch geen schepen die de oceaan overstoken, het was zeer gevaarlijk van wege de vele mijnen en oorlogshandelingen op zee.

Uiteindelijk slaagde Michel er in om voor veel geld twee tickets te bemachtigen voor de overtocht met een schip, dat zou

uitvaren met veel joodse vluchtelingen aan boord.

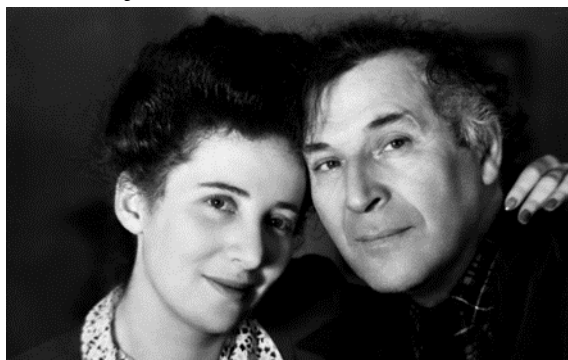

Marc Chagall, De Witte kruisiging 1938 Art Institute of Chicago

Nu moesten zij ook regelen dat het krat met schilderijen mee kon. Het smokkelen van schilderijen uit Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog was niet eenvoudig, zelfs als je geld had. Ida en Michel stonden voor de opgave een krat van ongeveer 1.80 x 1.80 x 90 (hoog) aan boord te krijgen. Met kunst en vliegwerk kregen ze het voor elkaar. Uiteindelijk vertrokken zij in augustus 1941 met het stoomschip Navemar. Het krat stond op het dek. De stoomboot was gebouwd om vracht te vervoeren en maximaal 15 mensen, maar was nu snel uitgerust om 1180 passagiers mee te nemen. (plus 4 levende ossen die dienden als vleesvoorraad van het schip tijdens de reis. Levend omdat het schip geen koelfaciliteiten had). De reis zou uiteindelijk 40 dagen gaan duren. Men moest vanwege de gevaren een grote omweg maken. De omstandigheden waren gruwelijk, maar het was de laatste uitweg voor de vluchtelingen.

De Navemar verliet Lissabon op 17 augustus 1941. Chagall las enkele dagen later in de krant dat het schip vertrokken was, maar dat de omstandigheden aan boord erbarmelijk waren. Hij maakte zich grote zorgen. Met zoveel mensen aan boord, te weinig eten, weinig water, geen medicijnen en een slechte hygiëne, werden veel mensen ziek, met veel sterfgevallen tot gevolg. Zij kregen een zeemansgraf.

Ida en Michel leefden inderdaad ongeveer als dieren, tussen dieren. Het echtpaar koos ervoor om aan dek te blijven, waar ook een geïmproviseerde stal met ossen was. Zij wilden koste wat kost voorkomen dat de schilderijen nat zouden worden. Toch overleefden Ida, Michel en de schilderijen de reis. Haar intuïtie om

Vader en dochter na haar aankomst in New York, september 1941.

aan dek te blijven, bleek verstandig. Alles wat aan bagage in het ruim van het schip was opgeslagen bleek bij aankomst in New York vrijwel onbruikbaar te zijn geworden en werd weggegooid.

Het is niet precies bekend hoeveel kunstwerken Ida mee heeft kunnen nemen. Marc Chagall was zeer trots op zijn doortastende dochter.

Bob Middelburg, april 2020

Museumkaart

Beste museumliefhebber,

U heeft een servicebericht ontvangen als u een Museumkaart heeft, die u helaas de afgelopen weken niet hebt kunnen gebruiken. Om iedereen met een geldige Museumkaart tegemoet te komen is er besloten museumkaarthouders **extra looptijd** te geven voor de tijd dat de Museumkaart niet kunt gebruikt kon worden. omdat de musea gesloten waren. Samen met andere culturele organisaties is er het motto 'Bewaar je kaart, geniet later' afgesproken.

U hebt vast gehoord dat de musea het heel moeilijk hebben omdat hun inkomsten wegvallen. Daarom werd u geïnformeerd dat u de musea en dus indirect ook uw eigen Museum Elburg als museumliefhebber een handje kunt helpen. Hoe? Door uw extra looptijd aan de musea te doneren in plaats van te gebruiken. U steunt ze zo, want de Stichting Museumkaart zorgt ervoor dat de musea het bedrag krijgen dat gelijkstaat aan de waarde van uw extra looptijd. Is dit nog aan uw aandacht ontsnapt, dan kan u dit alsnog regelen!

Mocht u dit niet willen of niet kunnen, dan hebt u recht op de extra looptijd of restitutie hiervan. Kijk hiervoor even op de site van de [Museumkaart](#).

[Ik doneer](#)

Nieuws vanuit het museum

Corona nieuws in verband met de heropening van musea vanaf 1 juni aanstaande

Het personeel van Museum Elburg is de afgelopen weken erg druk geweest om te anticiperen op de openstelling vanaf 1 juni aanstaande. Er is een protocol opgesteld, waarin de input van de brancheorganisatie van de ruim 400 Nederlandse musea, de Museumvereniging, alsmede de richtlijnen van het RIVM verwerkt zijn. Ook met andere organisaties, zoals het Rijksmuseum en de dagrecreatiebedrijven verenigd in de Club van Elf, is er overleg geweest. Tevens zijn reeds bestaande protocollen geraadpleegd.

Alleen met het in acht nemen van deze richtlijnen is een verantwoorde en veilige openstelling gegarandeerd. Het protocol zal ten tijde van de heropening ook voorgelegd zijn aan FNV Publiek belang, CNV Overheid en Publieke Diensten en CMHF (Onafhankelijke koepel van 43 beroepsverenigingen uit acht sectoren met circa 62.000 leden. Aangesloten bij de Vakcentrale voor Professionals). Om vrijwilligers en vaste bezoekers al vast een idee te geven van de inhoud van dit protocol, treft u hier een resume aan.

Personeel en vrijwilligers

Voor onze vrijwilligers betekent dit dat er vanuit het museum katoenen handschoenen verstrekt worden, die door de vrijwilliger zelf gewassen dienen te worden. Verder worden er mondkapjes en latex wegwerphandschoenen verstrekt en is er desinfecterende gel aanwezig. Het staat iedereen vrij om de beschikbaar gestelde middelen te gebruiken. De balie voor de VVV en het Museum zijn uit elkaar gehaald, zodat de verschillende bezoekersstromen worden gescheiden en er is een scherm geplaatst tussen de baliemedewerkers en de bezoekers. De vrijwilligers krijgen allen een uitgebreide instructie, voorafgaand aan hun dienst, voor wat er van hen

verwacht wordt wat betreft de hygiëne en de ontvangst van bezoekers. Alle vrijwilligers zijn persoonlijk gebeld en er is hen gevraagd of ze hun taken weer op zich wilden nemen. Het grootste gedeelte van de vrijwilligers heeft aangegeven graag weer aan de slag te gaan. Medewerkers en vrijwilligers met verkoudheidsklachten, loopneus, keelpijn, koorts en lichte hoestklachten, blijven thuis. Vrijwilligers of personeelsleden met klachten melden zich telefonisch of per e-mail af.

Voor het museum zijn uiteraard ook algemene maatregelen getroffen die de hygiëne betreffen. Zo zijn de stoffen handdoeken in de toiletten vervangen door papieren wegwerp handdoekjes en is er naast zeep ook desinfecterende gel aanwezig. Passanten kunnen, **niet** zoals voorheen, tegen betaling van € 0,50 , gebruik maken van de toiletten van het museum. De toiletten worden twee keer per dag schoongemaakt. Bij de touchscreens en koptelefoons zijn eveneens handgel en Tork papierrollen aanwezig. Ook op de zalen staan afgesloten prullenbakken.

Voor de stadsgidsen is er geluidsapparatuur besteld, zodat afstand bewaard kan worden tot de groep, wanneer rondleidingen weer worden toegestaan.

De coronamaatregelen worden duidelijk zichtbaar gemaakt d.m.v. notificaties.

Corona nieuws bezoekers.

Ook voor de bezoekers is er veel veranderd. Zo wordt er verwacht dat bezoekers zoveel mogelijk online toegangskaarten bestellen met een tijdsslot, zodat het aantal bezoekers gereguleerd kan worden. Hiervoor is een boekingsmodule van Leisure King aangeschaft. Ieder kwartier kunnen er vier personen starten met hun museumbezoek. Als een groep/ gezin uit meer personen bestaat, moet ervan tevoren telefonisch contact opgenomen worden, zodat er formatie “geleend” kan worden van een voorliggend of volgend tijdslot. Er mogen namelijk niet meer dan 30 bezoekers tegelijk in het museum aanwezig zijn.

Er zijn nieuwe, vaste looproutes vastgesteld, zodat bezoekers elkaar nergens kruisen. Uiteraard worden deze gemarkeerd. Er wordt verwacht dat bezoekers met de pin of telefoon afrekenen. Er kan geen koffie meer gedronken worden aan de tafel op de beletage. Uiteraard geldt de anderhalve meter afstand.

Ook bezoekers met verkoudheidsklachten, loopneus, keelpijn, koorts en lichte hoestklachten, blijven thuis.

Het Streekarchivariaat

Inleiding

Het thema van deze derde editie van het extra Kloosterkwartier is ‘wederopbouw’. Nederland had vijf lange jaren van bezetting meegemaakt, die een grote impact hadden op alle facetten van het dagelijkse leven, ook na de bevrijding bleef deze impact bestaan. Toch werd er snel gehandeld om het land weer op te bouwen. Hoewel affiches vooral tijdens de oorlog werden gebruikt voor pro-Duitse doeleinden, werden affiches ook na de bevrijding van Nederland gebruikt voor verscheidene zaken. Een van de belangrijkste redenen voor het gebruik van affiches was om vrijwilligers te werven voor het leger. Het leger moest

weer opgebouwd worden na vijf jaar bezetting, maar ook de oorlog ging na de Duitse capitulatie gewoon door. In Nederlands-Indië waren de Japanse bezetters nog aanwezig en we weten dat zij pas in augustus zouden capituleren. Via aanmeldingsaffiches werden Nederlanders gevraagd om als vrijwilliger in Indië te gaan vechten.

Naast deze affiches waren er ook veel die als onderwerp ‘herstelbetaling’ hadden, in welke vorm dan ook. Een voorbeeld hiervan is een affiche waarin opgeroepen wordt om Duitse grond te eisen aangezien de Duitsers de Nederlandse grond hadden verwoest.

Tot slot waren er ook hele officiële affiches met aankondigingen of proclamaties. Het affiche in dit Kloosterkwartier was bijvoorbeeld al in maart uitgebracht, maar betreft de periode van bevrijding en erna. Generaal Eisenhower riep op tot medewerking en orde om de bevrijding zo vlekkeloos mogelijk te laten lopen. Zo is te zien dat ook met de bevrijding en de wederopbouw daarna, affiches nog erg nuttig waren als bron van mededelingen en oproepen. Niet alleen de Duitse bezettingsmacht wist affiches goed te gebruiken, ook de Nederlandse overheid en geallieerde bevrijders maakten dankbaar gebruik van dit effectieve middel om veel mensen te bereiken.

Op onze website kunt u nu de volledige tentoonstelling bekijken via onze web-expositie. Hiervoor verwijst ik u naar: www.streekarchivariaat.nl, waar u op de homepage de expositie aan kunt klikken. U vindt hier een carrousel met alle affiches die wij oorspronkelijk in onze tentoonstelling wilden tonen. Als u op een van de affiches klikt, komt u terecht bij een pagina met informatietekst over het affiche.

Na deze drie extra edities van het Kloosterkwartier willen wij als Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe het Museum Elburg en in het bijzonder Els van Andel bedanken voor de fijne samenwerking. We hopen deze in de toekomst voort te zetten. Mocht u interesse hebben gekregen in onze collecties na het zien van deze affiches, schroom dan niet een vraag te sturen naar info@streekarchivariaat.nl. We hopen u ook snel weer te kunnen ontvangen in onze studiezaal in het gemeentehuis van Elburg of op een van onze andere vestigingen. Door de maatregelen rondom corona zijn wij op het moment gesloten, maar we werken hard aan een oplossing om toch weer bezoekers en vrijwilligers toe te kunnen laten. Als u interesse heeft in het transcriberen en toegankelijk maken van archieven hebben we ook plek voor u: vrijwilligers zijn altijd welkom en zijn de ruggengraat van elke archiefdienst. Het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe maakt bronnen zichtbaar! Uw hulp daarbij of interesse in die bronnen zijn van groot belang om onze mooie Veluwe historie goed te bewaren en door te geven voor en in de toekomst.

Affiches en Historische achtergrond

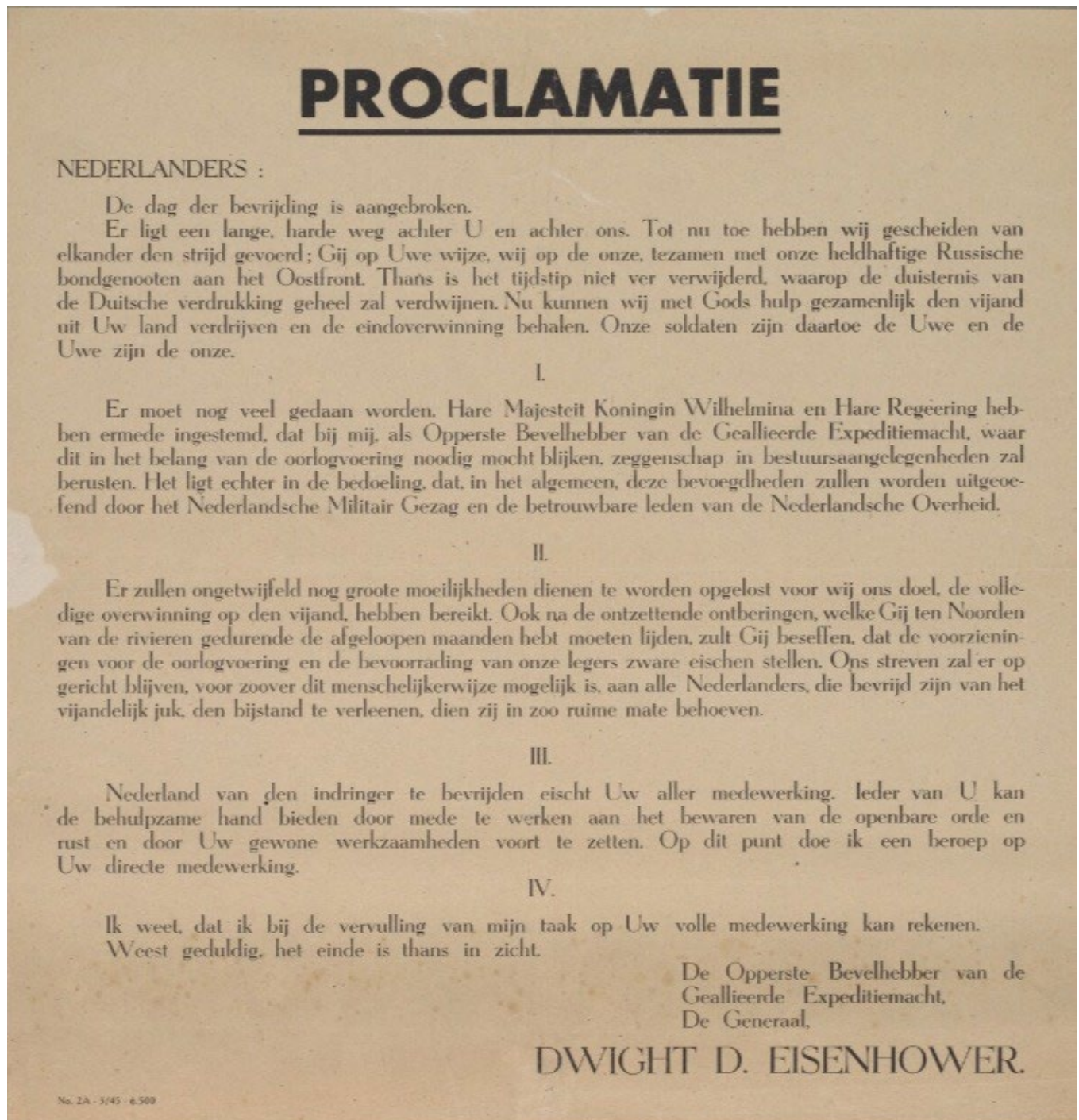
Hieronder ziet u een deel van de selectie van affiches met informatieteksten die wij gebruiken in onze expositie. Het geheel is op chronologische volgorde, zoals wij hem ook weergeven op onze website en onze ‘sociale media’.

Affiche nr. 1: Proclamatie van de Opperste Bevelhebber van de Geallieerde Expeditiemacht betreffende de aankondiging van de dag van de bevrijding, maart 1945

Deze proclamatie werd gedrukt door drukkerij ‘De IJsel’, die ook voor de Duitsers affiches drukte. De drukkerij gebruikte het Duitse drukwerk echter als dekmantel, want de IJsel stond in verzetskringen bekend als een drukkerij voor illegaal drukwerk.

De tekst van de proclamatie luidt als volgt:

NEDERLANDERS:

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 126

De dag der bevrijding is aangebroken. Er ligt een lange, harde weg achter U en achter ons. Tot nu toe hebben wij gescheiden van elkander den strijd gevoerd: Gij op Uwe wijze, wij op de onze, tezamen met onze heldhaftige Russische bondgenoten aan het Oostfront. Thans is het tijdstip niet ver verwijderd, waarop de duisternis van de Duitse verdrukking geheel zal verdwijnen. Nu kunnen wij met Gods hulp gezamenlijk den vijand uit Uw land verdrijven en de eindoverwinning behalen. Onze soldaten zijn daartoe de Uwe en de Uwe zijn de onze.

- I. Er moet nog veel gedaan worden. Hare Majesteit Koningin Wilhelmina en Hare Regering hebben ermede ingestemd, dat bij mij, als Opperste Bevelhebber van de Geallieerde Expeditiemacht, waar

dit in het belang van de oorlogvoering nodig mocht blijken, zeggenschap in bestuursaangelegenheden zal berusten. Het ligt echter in de bedoeling dat, in het algemeen, deze bevoegdheden zullen worden uitgeoefend door het Nederlansche Militaire Gezag en de betrouwbare leden van de Nederlandsche Overheid.

- II. Er zullen ongetwijfeld nog grote moeilijkheden dienen te worden opgelost voor wij ons doel, de volledige overwinning op den vijand, hebben bereikt. Ook na de ontzettende ontberingen, welke Gij ten Noorden van de rivieren gedurende de afgelopen maanden hebt moeten lijden, zult Gij beseffen, dat de voorzieningen voor de oorlogsvoering en de bevoorrading van onze legers zware eisen stellen. Ons streven zal er op gericht blijven, voor zover dit menselijkerwijs mogelijk is, aan alle Nederlanders die bevrijd zijn van het vijandelijk juk, de bijstand te verlenen, die zij in zeer ruime mate behoeven.
- III. Nederland van de indringer te bevrijden eist Uw aller medewerking. Ieder van U kan de behulpzame hand bieden door mede te werken aan het bewaren van de openbare orde en rust en door Uw gewone werkzaamheden voort te zetten. Op dit punt doe ik een beroep op Uw direct medewerking.
- IV. Ik weet dat ik bij de vervulling van mijn taak op Uw volle medewerking kan rekenen. Weest geduldig, het einde is thans in zicht.

De Opperste Bevelhebber van de Geallieerde Expeditiemacht. De Generaal, Dwight D. Eisenhower.

Affiche nr. 2: Affiche van de minister van oorlog betreffende een oproep tot registratie bij het aanmeldingsbureau voor oorlogsvrijwilligers te Harderwijk van dienstplichtige onderofficieren bij de Koninklijke Landmacht, mei 1945

In eerste instantie was het Nederlandse leger bedoeld als ondersteuning voor de geallieerden tijdens de bevrijding van Nederland. Na mei 1945 werd het leger ingezet om de Japanners uit Nederlands-Indië te verdrijven. Uiteindelijk zouden de Nederlandse dienstplichtigen ingezet worden in de koloniale oorlog.

De MINISTER van OORLOG
gelast
de Dienstplichtige
Onderofficieren

die op 10 Mei 1940 tot de Koninklijke Landmacht behoorden, voor zoover zij zich niet reeds ingeolge een voorafgaande lastgeving hebben gemeld,

zich persoonlijk aan te melden ter registratie

De Aanmeldingsbureaux voor Oorlogsvrijwilligers zijn belast met de registratie van bovengenoemd personeel. In Uw gewest zijn deze bureaux gevestigd te Harderwijk, Apeldoorn, Ede en Rheden. U behoort zich bij het DICHTSTBIJZIJND BUREAU te melden.

Het aanmeldingsbureau voor Oorlogsvrijwilligers te Harderwijk, Burgerweeshuis, Kerkplein 3 is geopend van:

9.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 17.00.

Zij dienen zich te melden in het tijdvak van 17 tot en met 19 Mei 1945 uit de gemeenten Doornspijk, Elburg en Oldebroek; uit de gemeenten Harderwijk, Ermelo en Putten in het tijdvak van 22 Mei tot en met 26 Mei 1945.

DE MINISTER VAN OORLOG
of HET HOOFD AANMELDINGSBUREAU VOOR OORLOGSVRIJWILLIGERS TE HARDERWIJK

De Reserve-Kapitein der Wierdijders
H. TROMP.

Drukkerij fa. E. Schilder, Harderwijk

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 155

Affiche nr. 3: " Meldt u als oorlogsvrijwilliger land-zee-lucht ", 1945

Op 5 mei 1945 capituleerde Duitsland en was Nederland vrij. Nederlands-Indië daarentegen was nog bezet door de Japanners. Direct na de bevrijding begon de Nederlandse regering met de voorbereidingen voor de bevrijding van haar kolonie. Het was de ambitie om de vooroorlogse situatie weer te herstellen. Met affiches werden vrijwilligers geworven. Zo'n 25.000 Nederlandse mannen zouden vrijwillig naar Nederlands-Indië vertrekken.

Wie waren nu diegenen die zich vrijwillig aanmeldden om te gaan vechten? Wat motiveerde hen? Het is lastig om op die vraag een eenduidig antwoord te geven. Elk individu zal immers zijn eigen afwegingen hebben gemaakt.

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 157

Veel oorlogsvrijwilligers lieten zich wel degelijk leiden door patriotisme en idealisme. Nederland was bevrijd van de bezetter; en nu was het hun beurt om voor de inwoners van Nederlands-Indië hetzelfde te doen. Zeker de groep die zich al heel snel aanmeldde als vrijwilliger, liet zich leiden door dergelijke motieven.

Sommige vrijwilligers kwamen uit die delen van Nederland die zwaar geleden hadden onder de oorlog. Voor hen speelden economische motieven een rol: het was een manier om uit de puinhopen weg te komen en een stabiel inkomen te krijgen. Daarnaast hebben opvallend veel oorlogsvrijwilligers een verzetsachtergrond. Hierbij kan een bepaalde vorm van groepsdruk ook een rol hebben gespeeld. Tot slot

zal een bepaalde hang naar avontuur, na vijf jaar in vrijheid beperkt te zijn geweest, ook van invloed zijn geweest.

Affiche nr. 4: Affiche van het Nederlandsch Comité voor Gebiedsuitbreiding met een oproep om Duits grond te eisen, 1945

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 146

Na de Tweede Wereldoorlog wilde men compensatie voor de geleden verliezen. Op de conferentie van Jalta in februari 1945 was echter al besloten dat herstelbetalingen enkel in natura zouden worden gegeven, en niet door middel van geld. Compensatie met Duits grondgebied was dus een geschikte vorm, aldus het Nederlands Comité voor Gebiedsuitbreiding. Zij waren ervan overtuigd dat ons land in 1980 nog steeds in grote armoede zou leven, mits er geen sprake zou zijn van gedegen compensatie.

De Duits-Nederlandse grens zou inderdaad een aantal veranderingen ondergaan. Dit gebeurde in april 1949. Een gebied van 69 km² werd toegevoegd aan Nederland. Dit was vooral de gemeente Selfkant. Verder waren er een heleboel kleine grenswijzigingen, vooral in de buurt van Nijmegen en Dinxperlo. Al snel vroeg Duitsland om teruggave van de geannexeerde gebieden en ook de Nederlandse overheid was van hogerhand niet overtuigd van nut en noodzaak van de toevoegingen aan het Nederlandse grondgebied. Duitsland bood 280 miljoen Duitse mark voor teruggave. Op 1 augustus 1963 werd het grootste deel inderdaad weer overgedragen aan de Duitse autoriteiten. Enkele handige ondernemers maakten hier slim gebruik van. Zij zetten in Elten vrachtwagens vol boter en koffie neer, die de volgende dag dus belastingvrij in Duitsland stonden.